

Råd vid bedrivande av näringsverksamhet i församling

Beslutade av kyrkostyrelsen den 14 juni 2023

Inledning

Dessa kyrkostyrelsens råd syftar till att stödja församlingar och pastorat som överväger att bedriva eller som redan bedriver näringsverksamhet. För att underlätta framställningen kommer dock enbart församling omnämnas i texten nedan. Råden anger inledningsvis några *grundläggande förutsättningar* för *all slags näringsverksamhet*. Därefter ges särskilda råd avseende näringsverksamhet som bedrivs i bolagsform.

Värdegrund

I all verksamhet som bedrivs inom Svenska kyrkan, ska kyrkans grundläggande värderingar beaktas. Hit hör *människovärdesprincipen* och *förvaltarskapstanken*.

Föreställningen om människovärdet, som är lika för alla människor, är fundamental både för en kristen etik och för det demokratiska samhället. I kristen tro och etik är det lika, unika och okränkbara människovärdet förankrat i att människan är skapad till Guds avbild. Ur människovärdesprincipen följer såväl negativa som positiva förpliktelser. De negativa plikterna sätter vissa bestämda gränser för vårt handlande. Varje människa ska behandlas med respekt och får inte utnyttjas på ett otillbörligt sätt. De positiva plikterna å andra sidan innebär krav på våra aktiva insatser för att främja andra människors väl. De positiva förpliktelserna är relaterade till ett krav på rättvis fördelning och likställdhet mellan människor med rötter hos Gamla testamentets profeter. Med utgångspunkt i människovärdesprincipen är det i sin tur möjligt att motivera olika slags mänskliga rättigheter.

Förvaltarskapet är ett viktigt tema i Bibeln. Enligt förvaltarskapstanken uppfattas de tillgångar som vi människor förfogar över som gåvor, som vi har fått av Gud för att brukas i våra medmänniskors tjänst. Människan är en förvaltare av Guds gåvor. Detta rymmer ett ansvar både mot andra människor och mot skapelsen i övrigt. Det handlar både om att utnyttja olika naturtillgångar för att tillgodose människors behov och om att vårda naturen med tanke både på dess egenvärde och på framtida generationers behov.

Näringsverksamhet med anknytning till den grundläggande uppgiften

Från den 1 januari 2012 är det tillåtet för församlingar att bedriva näringsverksamhet. Vid kyrkomötet 2022 beslutades att det även är tillåtet för församling att bedriva näringsverksamhet i form av begravningsbyråverksamhet. Att församling får bedriva näringsverksamhet framgår av 2 kap. 2 § kyrkoordningen som säger:

”Församlingen får bedriva näringsverksamhet om den har naturlig anknytning till församlingens grundläggande uppgift.

Med naturlig anknuten verksamhet enligt första stycket avses inte bara näringsverksamhet som är ett utflöde av församlingens grundläggande uppgift utan även verksamhet som bidrar till församlingens förutsättningar att utföra denna uppgift, exempelvis begravningsbyråverksamhet.

Kyrkostyrelsen får utfärda närmare bestämmelser om hur näringsverksamhet får bedrivas.”

Stycke två och tre beslutades vid kyrkomötet 2022 och trädde i kraft den 1 januari 2023.

Vad är näringsverksamhet?

Med *näringsverksamhet* menas vanligtvis en verksamhet som är varaktig och yrkesmässig och som har ett förvärvssyfte. Det behöver dock inte finnas ett vinstsyfte för att det ska vara fråga om näringsverksamhet.

Näringsverksamhet som bedrivs av en församling ska finansieras på annat sätt än med kyrkoavgift eller begravningsavgift. Sådan verksamhet får inte heller *enbart* syfta till att församlingen ska tjäna pengar. Näringsverksamheten ska vidare vara underställd församlingens ordinarie styrning och ledning, stiftets tillsyn och benämnas i församlingsinstruktionens pastoralprogram (se vidare nedan).

Vad är naturlig anknytning?

Med *naturlig anknytning* menas att det ska finnas ett *samband* mellan näringsverksamheten och församlingens grundläggande uppgift. Sambandet kan bestå i antingen att verksamheten i sig är ett utflöde av församlingens grundläggande uppgift (till exempel förskoleverksamhet) eller att verksamheten bidrar till församlingens förutsättningar att utföra den grundläggande uppgiften. Som framgår av andra stycket i 2 kap. 2 § kyrkoordningen anses exempelvis begravningsbyråverksamhet tillhöra den sistnämnda kategorin. Ren finansieringsverksamhet – som bara syftar till att församlingen ska ”tjäna pengar” – faller således utanför regleringen, vilket innebär att sådan verksamhet inte är tillåten enligt kyrkoordningen.

När en församling bedriver näringsverksamhet ska den till sitt innehåll och sitt utförande spegla den kristna församlingens identitet och uppdrag. Detta betyder att verksamheten inte får upplevas som främmande för Svenska kyrkan. Det får inte heller råda någon oklarhet om vad Svenska kyrkan står för. Den grundläggande tron, bekännelsen och läran måste komma till uttryck i allt vad kyrkan gör och säger. Det måste således finnas en *begriplig koppling* mellan näringsverksamheten och församlingen som församling. Som ett underlag för de överväganden som församlingen kan behöva göra i denna del hänvisas till kapitel 7 i utredningen *Arbetsformer i förändring* (SKU 2009:2).

Verksamheten får inte heller bli av sådan omfattning att arbetet med den grundläggande uppgiften kommer i andra hand, det vill säga näringsverksamheten får inte ianspråkta så mycket resurser att församlingens övriga verksamhet påverkas negativt. Det behöver, som det formulerades i utredningen *Arbetsformer i förändring*, ”[...] finnas en rimlig balans mellan ett sådant engagemang och en bevarad tyngdpunkt i församlingens centrum, gudstjänsten”. Därutöver måste kyrkoherdens möjlighet att utöva sitt ledarskap över församlingens *hela* verksamhet kunna garanteras, liksom stiftets möjlighet att utöva sin tillsyn (se närmare i råd till församlingar vid bolagsbildning).

Den avgörande frågan som en församling behöver ställa sig inför att man överväger att bedriva näringsverksamhet är således om verksamheten ryms inom församlingens uppdrag enligt kyrkoordningen.

Andra viktiga frågor att beakta

Oaktat vilken näringsverksamhet en församling överväger att bedriva är det angeläget att ett sådant beslut bygger på församlingens lokala *omvärldsanalys*, som inbegriper pastoral och teologiska aspekter liksom en bedömning av tillgången till resurser och kompetens i frågor som rör bedrivande av näringsverksamhet. Vidare behöver hänsyn tas till eventuell påverkan på det lokala näringslivet och relationen till redan befintlig näringsverksamhet. Församlingen bör agera så att man inte negativt påverkar näringslivet och dess näringsliv. Det är därför viktigt att en av församlingen bedriven näringsverksamhet uppfattas så att den sker på *sunda konkurrensmässiga grunder* och med beaktande av konkurrensneutralitet. Den skattegynnade situation som församlingen har som församling får alltså inte användas för att ge otillbörliga konkurrensfördelar.

Skattefrågorna bör noga analyseras innan församlingen börjar bedriva näringsverksamhet i någon form. Det kan här finnas skäl att rådfråga extern kompetens så att alla aspekter blir belysta. En kortfattad redogörelse för de krav som skattereglerna ställer finns i avsnitt 6.3 i utredningen *Arbetsformer i förändring*. Se även närmare nedan om skatte- och konkurrensrättsliga frågor vid bedrivande av specifikt begravningsbyråverksamhet.

Församlingen utgör det pastoralprogramområdet och det är inom detta område som den grundläggande uppgiften – och därmed också näringsverksamhet kopplad till densamma – ska utföras. Det är sålunda inte förenligt med kyrkoordningens bestämmelser att en församling går utöver territorialprincipen i

bedrivandet av näringsverksamhet. Med detta avses att bolagets styrelse ska ha sitt säte inom församlingens område och att församlingen inte får etablera verksamhet utanför detta område. Detta hindrar dock inte att en församling i vissa fall tillhandahåller tjänster som utförs inom en annan församlings område. Exempelvis kan en minnesstund hållas i en lokal belägen i en annan församlings område utan att detta strider mot territorialprincipen. Det strider inte heller mot territorialprincipen att personer bosatta utanför församlingens område nyttjar tjänster som en församlings näringsverksamhet tillhandahåller.

Det finns även möjlighet för flera församlingar att genom samverkansavtal bedriva verksamhet – inkluderat näringsverksamhet – inom ett större geografiskt område. Som framgår av råden för bolagsbildning finns det exempelvis möjlighet för flera församlingar att driva aktiebolag tillsammans (se sida 2 i nämnda råd).

Former för bedrivande av näringsverksamhet

Församlingen har inom ramen för kyrkoordningen stor frihet att organisera verksamheten på det sätt som man finner lämpligt. Näringsverksamhet i församlings regi kan drivas som en del av församlingsverksamheten eller i annan associationsform. Det ankommer på församlingen själv att överväga och ta ställning till vilken verksamhetsform som är bäst anpassad för just den näringsverksamhet som man har för avsikt att bedriva. Oavsett vilken associationsform som väljs måste verksamheten vara förenlig med kyrkans grundläggande värderingar och församlingens uppgifter enligt kyrkoordningen.

Det finns inget formellt hinder mot att en församling bedriver verksamhet i någon annan form, till exempel genom ett bolag, en förening eller en stiftelse. Det är dock *endast näringsverksamhet*, det vill säga sådan verksamhet som finansieras på annat sätt än med kyrkoavgift eller begravningsavgift, som kan komma i fråga att skötas i annan form än i församlingen.

En församling som avser att bedriva näringsverksamhet behöver alltså ta ställning till i vilken form denna lämpligen ska bedrivas.

I allmänhet är *aktiebolag* att föredra framför andra associationsformer om man kommer fram till att en verksamhet inte bör bedrivas inom församlingens ordinarie struktur. Reglerna om aktiebolag är mer utvecklade och klarare än reglerna för andra associationsformer. Dessutom ger aktiebolagsreglerna goda möjligheter att åstadkomma en nära organisatorisk koppling mellan församlingens demokratiskt valda organ och bolagets styrning.

För en mer utförlig beskrivning av de olika formerna rekommenderas den specialutredning om olika företagsformer med mera som finns i [bilaga 4](#) till utredningen *Arbetsformer i förändring*.

Särskilt om bedrivande av begravningsbyråverksamhet

Det som särskilt utmärker situationen när en församling bedriver näringsverksamhet i form av begravningsbyrå är verksamhetens särskilda relation och närhet till såväl församlingens uppgift att fira gudstjänst och utöva diakoni kopplat till begravningsssammanhanget som till uppdraget att vara huvudman för begravningsverksamheten. I den omvärldsanalys som ska föregå ett beslut om att starta begravningsbyråverksamhet behöver hänsyn tas till det lokala näringslivet och relationen till redan befintliga begravningsbyråer. Så länge församlingen är medveten om sina olika roller och strikt förhåller sig till den lagstiftning som gäller för uppdraget som huvudman är det dock inget som uttryckligen hindrar församlingen att bedriva begravningsbyråverksamhet. Däremot är det viktigt att församlingen kan särskilja sina olika ”roller” och att verksamheterna – församlingsverksamheten, begravningsverksamheten respektive begravningsbyråverksamheten – organiseras på ett sådant sätt att det inte finns någon risk för sammanblandning. Notera särskilt att förvaltningslagens (2017:900) regler om jäv är tillämpliga när en församling handlägger enskilda ärenden enligt begravningslagen (1990:1144).

Utbud av tjänster

En definitiv avgränsning av vilka tjänster som en kyrklig begravningsbyrå ska tillhandahålla låter sig inte självklart göras. Detta beror främst på att människors önskemål och handlande i samband med död och sorg är under kontinuerlig förändring, vilket i sin tur påverkar begravningsbyråbranschens utbud av tjänster. Medan de tjänster som ska bekostas av begravningsavgiften är definierade i begravningslagen (se avsnittet nedan) kan gränsen mellan vad som ingår i församlingsverksamhetens stöd till sörjande – vilket bekostas av kyrkoavgiften – och vad som utgör en köpt tjänst från en begravningsbyrå, vara mer flytande. Det är angeläget att församlingen förmår skilja mellan sina åtaganden i de olika rollerna och att församlingen värnar sitt pastorala ansvarstagande i mötet med människor, som drabbats av sorg och död. Tjänster som församlingarna hittills kostnadsfritt erbjudit människor inom ramen för den grundläggande uppgiften och det diakonala ansvarstagandet ska inte framöver införlivas i den kommersiella verksamheten. Under senare år har begravningsbyråbranschens utbud utökats med nya tjänster som liknar församlingens åtaganden inom den grundläggande uppgiften, som till exempel samtalsgrupper för sörjande. Det kan även finnas fler funktioner som en begravningsbyrå normalt står för som har en stark koppling till den grundläggande uppgiften, och som därmed skulle kunna bidra till en närmare relation mellan sorgehus och församling, såsom till exempel svepning. Här behöver en församling som bedriver begravningsbyråverksamhet skapa en tydlighet kring vad som ingår i vilket uppdrag.

När det gäller professionellt tillhandahållande av sådana juridiska tjänster som har nära samband med ett dödsfall, såsom upprättande av bouppteckning och arvskifte, men även upprättande av testamente och förvaring av sådant får – eftersom den efterfrågade juridiska kompetensen i de flesta fall inte finns att tillgå bland begravningsbyråns medarbetare – kunden hänvisas till annan aktör.

En församlingsdriven begravningsbyrå ska vara öppen för alla – det vill säga även för den som inte tillhör Svenska kyrkan – och en församlingsdriven begravningsbyrå behöver också ha beredskap för att ansvara för begravningsceremonier i annan ordning. Vid bedrivande av sådan näringsverksamhet gäller också diskrimineringslagen (2008:567), vilket är något som församlingen måste räkna in i sin tolkningsprocess kring vad det innebär att bedriva begravningsbyråverksamhet. Som begravningsbyrå kommer man att möta människor med olika livsåskådning och var och en som anlitar en församlingsdriven begravningsbyrå ska kunna förvänta sig ett likvärdigt och kvalitativt bemötande från byråns sida. I detta ingår då att – när sörjande som anlitar begravningsbyrån så önskar – ansvara för såväl borgerliga begravningsceremonier som begravningsceremonier i annan trostradition. En kyrklig begravningsbyrå kan däremot inte förväntas att i egen regi erbjuda begravningsceremonier i annan ordning än Svenska kyrkans, men ska på sorgehusets anmodan, kunna sätta samman de tjänster som behövs för att möjliggöra sådana i de lokaler som huvudmannen ska tillhandahålla eller på annan plats. Uppdraget att arrangera innebär inte heller att församlingen ska tillhandahålla borgerliga begravningsförrättare, men att kontakt tas med externa personer i denna funktion när så efterfrågas.

Gränsdragningen mot begravningsverksamheten

Som framgår av avsnittet ovan går det inte att uttömmande ange vilka tjänster en begravningsbyrå ska erbjuda, utan tjänsteutbudet kan variera från byrå till byrå. En församling som bedriver begravningsbyråverksamhet måste dock säkerställa att det finns en tydlig gränsdragning mot begravningsverksamheten och de tjänster som en huvudman, enligt begravningslagen, kostnadsfritt ska tillhandahålla för dödsboet. De tjänster som ska ingå i den sist nämnda verksamheten är:

- gravplats eller motsvarande på allmän begravningsplats under en tid av 25 år,
- gravsättning inklusive gravöppning, återfyllning och iordningställande av öppnad grav,
- transporter från det att huvudmannen övertagit ansvaret för stoftet till dess att gravsättning har skett, med undantag av transport för gravsättning utanför huvudmannens område, om inte transporten beror på avtal om tillhandahållande av särskilda gravplatser,
- kremering,
- lokal för förvaring för visning av stoftet, samt
- lokal för begravningsceremoni utan religiösa symboler.

Skatterättsliga och konkurrensrättsliga frågor

Generellt sett finns det inte något skatterättsligt hinder för en församling att direkt, eller indirekt via ett aktiebolag som församlingen äger, bedriva begravningsbyråverksamhet. Att en församling bedriver sådan verksamhet riskerar sannolikt inte heller att påverka församlingens inskränkta skattskyldighet som sådan. Detta gäller oavsett i vilken form verksamheten bedrivs, men det förutsätter att överskottet av begravningsbyråverksamheten används för att främja Svenska kyrkans allmännyttiga ändamål och att byråverksamheten i sig inte bedrivs på ett sådant sätt att den kan anses främja ett ej allmännyttigt ändamål. Vidare konstateras att vilka skattemässiga effekter som uppkommer för en församling som bedriver begravningsbyråverksamhet beror till stor del på hur verksamheten bedrivs och organiseras; om den bedrivs direkt av församlingen eller via ett hel- eller delägt aktiebolag.

Konkurrenslagen (2008:579) reglerar på vilket sätt församlingar får bedriva verksamhet på den öppna marknaden i konkurrens med bland annat privata företag. Det är ytterst viktigt att begravningsbyråverksamhet – liksom annan näringsverksamhet – bedrivs på ett konkurrensneutralt sätt. En församling som bedriver begravningsbyråverksamhet måste exempelvis beakta att den inte snedvrider eller hämmar konkurrensen på den relevanta marknaden. Likaså måste en församling som både är huvudman för begravningsverksamheten och bedriver begravningsbyråverksamhet säkerställa att de statliga medlen som erhålls för bedrivande av begravningsverksamheten hålls åtskilda från de medel som används för bedrivande av begravningsbyråverksamheten. Ett exempel på detta är att kostnaderna för personalen i begravningsbyråverksamheten aldrig får belasta begravningsavgiften. Kostnaderna får heller aldrig belasta församlingens övriga verksamhet. Ett sätt att säkerställa att kostnaderna för respektive verksamhet hålls strikt åtskilda är att begravningsbyråverksamheten bedrivs i ett bolag och att personalen som arbetar i näringsverksamheten också är anställd direkt av bolaget

Det är också väsentligt att andra aktörer kan verka på marknaden med likvärdiga villkor som en församlingens begravningsbyråverksamhet. Detta kan exempelvis innebära att se över hur kyrkorum, församlingslokaler och församlingens personal nyttjas och säkerställa att även andra begravningsbyråer har tillgång till dessa resurser i samband med begravningar i samma utsträckning som församlingens egen begravningsbyråverksamhet. För en mer utförlig beskrivning av skatterättsliga och konkurrensrättsliga frågor relaterat till församlingens bedrivande av näringsverksamhet och i synnerhet begravningsbyråverksamhet, se bilaga 1 och 2 till promemorian *Förnyad genomgång av frågan om kyrkliga begravningsbyråer* (KS 2018-0217). Som nämnts ovan finns frågorna även behandlade i utredningen *Arbetsformer i förändring* (SKU 2009:2).

Begravningsriktlinjen

Begravningsriktlinjen bör innehålla skrivningar om avgränsningen till andra verksamheter som är närliggande begravningsverksamheten. Det innebär att riktlinjerna således bör omfatta beskrivningar av gränsdragningar mellan begravningsverksamheten och begravningsbyråverksamhet för det fall att församlingen bedriver sådan näringsverksamhet. För fullständighetens skull bör riktlinjerna även innehålla sådan serviceverksamhet som är kopplad till begravningsverksamheten, som exempelvis gravskötsel.

Begravningspastoralen

Även begravningspastoralen utgör ett dokument som bör relatera till den verksamhet som församlingsdrivna begravningsbyråer bedriver, utifrån att verksamheten har ett naturligt samband med den grundläggande uppgiften. Det rekommenderas att begravningspastoralen tas fram i samråd med samtliga yrkeskategorier i församlingen som arbetar med begravningsfrågor och att den inkluderar representation för bland andra de begravningsbyråer man samverkar med.

Begravningspastoralen ska beskriva hur anställda och förtroendevalda i församlingen avser att arbeta med begravningsfrågorna. Pastoralen bör benämna hur anhöriga och begravningsbyråer ska kunna komma i kontakt med församlingen, hur kyrkor och begravningsplatser ska vara tillgängliga och på vilket sätt församlingens medarbetare står till förfogande. Pastoralen bör även ange hur samverkan ska ske med begravningsbyråer och andra samverkanspartners. Om begravningspastoralens funktion och innehåll – se biskopsbrevet *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar*.